

David de Wied

12 januari 1925 – 21 februari 2004

Op 21 februari 2004 overleed op 79-jarige leeftijd in het Universitair Medisch Centrum te Utrecht ons rustend en illustere lid David de Wied. Hij werd op 12 januari 1925 te Deventer geboren. David de Wied was van 1981-1984 voorzitter van de Afdeling Natuurkunde van de KNAW en van 1984-1990 president. In beide hoedanigheden heeft hij belangrijke bijdragen geleverd aan het bestaan en voortbestaan van onze Akademie. Naast een droeve plicht is het een moeilijke opdracht dit levensbericht te schrijven. *Moeilijk*, omdat door de veelzijdigheid van de persoon en de wetenschapsman De Wied een helder beeld, waarmee hem recht wordt gedaan, niet of nauwelijks te schetsen valt.

Erasmus Darwin, de grootvader van de man die de wereld de evolutietheorie schonk, schreef in 1789 na het overlijden van één van zijn wetenschapsvrienden: *'The loss of ones friend is one great evil of growing old'*. Hoe treffend waar is deze uiting van smart. Reeds eerder bij het verscheiden van mijn leermeesters Dirk Durrer en Henk van der Tweel heb ik, zelf toen ook al niet jong meer, dit *great evil* moeten ervaren, maar zij waren belangrijk ouder dan ik en hun dood heb ik als ultieme consequentie van leven kunnen aanvaarden. David de Wied was meer dan een vriend, hij was een broer *honoris causa*, leeftijdgenoot, en *comrade in arms*. Zijn sterven ervaar ik als onrechtvaardig en roept schuldgevoelens bij me op. Dit is niet uniek want het komt voort uit: 'waarom hij en niet ik?'. Ik ben verder boos omdat ik, als zijn vroegere cardioloog, zijn dood niet heb kunnen verhinderen, iets wat hij wel van me verwacht had. Met de huidige middelen en mogelijkheden is sterven aan een hartziekte, zoals de zijne, niet altijd onafwendbaar. En nu, na al die maanden dat we hem hebben moeten missen, voel ik het *evil* van Darwin nog steeds en hoop ik, tegen beter weten in, als de telefoon gaat, nog altijd dat hij het zal zijn.

In het verzoek aan mij om dit levensbericht te schrijven, werd gewezen op het belang een volledig beeld te schetsen van de achtergrond van betrokkene, zijn opleiding, zijn persoonlijkheid en zijn wetenschappelijke en maatschappelijke carrière. Volledigheid is te veel gevraagd; David de Wied is namelijk niet in een bepaald stramien te vatten en waar dit levensbericht onvolledig is of afwijkt van het verwachtingspatroon, ligt dat niet zozeer aan de auteur maar aan David de Wied zelf, die in zijn leven eigenlijk nooit in enig hokje paste. Hij deed en zei het altijd net even anders dan men verwachtte en daarvoor raakte je nooit op hem uitgekeken.

Beginnen wij met zijn achtergrond, dan kan niet onbesproken blijven dat David de Wied van joodse afkomst was. Dat werd hem, te pas en ook nog al

eens te onpas, voorgehouden. Zo werd er in het herdenkingsartikel over David de Wied in NRC Handelsblad van 23 februari 2004 fijntjes op gewezen dat hij de zoon was van een joodse slager. Zijn vader keerde, evenals talloze andere joodse vaders en moeders, na de oorlog niet terug. David de Wied moest in de oorlog onderduiken en verloor daardoor een aantal kostbare (studie) jaren. Zijn jeugd en opvoeding waren door dit alles getekend en in één van de vele interviews die hem werden afgenomen zegt hij: 'Voor mij is het leven door de oorlog in twee delen gesplitst: het deel voor de oorlog en het deel erna'. De oorlog zelf en zijn onderduiktijd hebben een blijvende stempel op zijn latere bestaan gedrukt.

Als gevolg van de wijze waarop hij de jodenvervolging in de oorlog moest ondergaan kon hij niet blij zijn met zijn joodse afkomst. Eén van de zorgen die hij en ik deelden en de laatste jaren vaak samen hebben besproken was de wederopkomst in West-Europa van het antisemitisme dat ook in sommige Nederlandse intellectuele kringen helaas weer *salonfähig* is geworden. Wij zagen gelijkenissen met de jaren dertig en maakten ons zorgen over de toekomst van onze (klein)kinderen. David de Wied was overigens altijd loyaal aan al die joodse organisaties en instellingen die een beroep op hem deden en hij stond altijd voor hen klaar. Hij was solidair met de mensen die hun joodse identiteit hadden behouden. Zo stond hij ook ferm, zij het niet kritiekloos, achter Israël, waar een park is te vinden dat hij naar zijn ouders heeft laten noemen. Zijn klimmen in jaren, zijn tanende gezondheid en de veranderende wereld stemden hem somber.

Na de oorlog was hij voorbestemd partner te worden in de darmenhandel van zijn oom Simon, een broer van zijn vader. Mede onder invloed van zijn voortreffelijke onderduikouders had hij andere ambities gekregen en besloot hij na het voltooien van zijn middelbare school, medicijnen te gaan studeren. Zijn opleiding week in wezen niet af van die van anderen. Van belang is wel dat hij als gevolg van de oorlog pas op 22-jarige leeftijd (1947) met zijn studie geneeskunde aan de Rijksuniversiteit van Groningen kon beginnen. Hij was dienstplichtig maar het lot was hem in dit opzicht goed gezind want uitzending als militair naar Indonesië werd hem bespaard. Al in 1950 werd hij assistent van de farmacoloog professor J.H. Gaarenstroom bij wie hij in 1952 promoveerde op een proefschrift getiteld: *Vitamine C, Bijnier en Adaptatie*. Vanaf 1953 was hij conservator op het farmacologisch laboratorium. Hij werd in 1955 tot arts bevorderd. Beslissend en richtingbepalend voor zijn latere wetenschappelijk onderzoek was een *fellowship* in de Verenigde Staten in de jaren 1957/1958. Hij werkte daar bij de beroemde I. Arthur Mirsky op de afdeling 'Clinical Sciences' van de Universiteit van Pittsburg, Pennsylvania.

In die tijd bestudeerde hij hypofyse- en bijnierschors hormonen bij ratten, hetgeen in zijn latere werk weer tot uitdrukking zou komen. In 1958 volgde in Groningen zijn benoeming tot lector in de experimentele endocrinologie. Hij aanvaardde dit ambt met een rede getiteld: *Over Antidiuretisch Hormoon*. Dit hormoon wordt in de hypofyse gevormd en zou later van grote betekenis blijken bij zijn werk over hormonale beïnvloeding van cognitieve processen. Op 1 januari 1961 werd hij te Groningen benoemd tot gewoon hoogleraar in hetzelfde vak. Hij aanvaardde die benoeming met een oratie over *De Farmacologische Beïnvloeding van een Endocriene Functie*. In april 1963 werd hij gewoon hoogleraar in de medische farmacologie aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Zijn oratie was getiteld: *De Chemie van het Geneesmiddel*. Hij was directeur van het farmacologisch laboratorium van de Utrechtse Universiteit tot zijn emeritaat in 1990. In 1968 kreeg dit laboratorium op zijn verzoek de naam 'Rudolf Magnus Instituut' (RMI), naar de eerste hoogleraar in de farmacologie in Utrecht. In dit instituut begon zijn ster als man van de wetenschap te rijzen, maar ondanks vele aantrekkelijke aanbiedingen uit het buitenland is hij Utrecht trouw gebleven.

Wat zijn persoonlijkheid betreft past mij een grote mate van terughoudendheid. Toch waag ik te stellen dat weinigen de roerselen van zijn ziel, zijn twijfels (aan zichzelf), zijn zorgen, frustraties en verdriet beter hebben gekend dan ik. Ik was zijn dokter, zijn vriend en zijn vertrouweling en verstaat mij dus iets over de mens De Wied te zeggen. Tenslotte is dit een levensbericht dat wil zeggen een bericht over zijn leven. In dit leven hebben, zoals gezegd de oorlog en het lot dat de joden beschoren was een belangrijke plaats ingenomen. Het korte bericht van zijn overlijden in *NRC Handelsblad* is een voorbeeld van de steeds terugkerende confrontatie met zijn joodse afkomst. Die confrontatie was mede bepalend voor zijn levenshouding. In het hierboven reeds aangehaalde interview stelt De Wied: 'vervolgving op zich maakt je bijzonder onzeker'. Deze onzekerheid was een sterke drijfveer geen fouten te willen maken, geen controverses uit te lokken en was de bron van zijn zelftwijfel. Het verklaart wellicht ook zijn ambities, het laten zien wie hij was, waar hij voor stond en wat hij waard was. En waar hij van zichzelf vond dat dit alles hem, zijn zelftwijfel ten spijt, niet zo slecht afging liet hij dat, onderkoeld als steeds, wel blijken ook. Hij kwam daardoor soms onbescheiden over, maar hiermee verborg hij zijn zelftwijfel. Hij had daarbij het relativeren tot grote hoogte ontwikkeld. Toen hij de Heinekenprijs kreeg lanceerde hij het *understatement* van de eeuw: 'ik heb nog wel eens een ideetje'. David de Wied was muziekliefhebber en -kenner. Hij kreeg al jarenlang vioolles van een violist van het Concertgebouworkest, maar behalve zijn huisgenoten; voor

hen was geen ontsnapping mogelijk; kreeg eigenlijk niemand zijn vioolspel te horen. Houden van mooie muziek was, in zijn ogen, iets anders dan het ten gehore kunnen brengen.

David was en wenste dat ook te zijn, bovenal Nederlander. Mede door zijn huwelijk had hij een milieu gecreëerd waardoor hij stevig verankerd stond in de Nederlandse samenleving. Toch was hij er niet altijd van overtuigd of hij ook als medelander werd geaccepteerd. Hij werd echter dankzij zijn charme en humor door iedereen met open armen ontvangen. Zijn charisma waarborgde dat hij nog aanwezig bleef nadat hij een gezelschap reeds had verlaten. Zijn relativerende en vaak uiterst humoristische opmerkingen tijdens discussies en *oneliners* in lezingen en geschriften waren altijd verrassend en ontnamen de angel uit de touchés die hij toediende. Zijn kritische opmerkingen aan het adres van wetenschap en maatschappij ontlokten vaak hilariteit of op zijn minst een glimlach voor en aler men door had hoe trefzeker hij de situatie had geschetst. Voor degenen die hem goed hebben gekend werd hij vooral gekenmerkt door zijn trouw en zijn bereidheid anderen altijd te helpen. Niemand deed ooit vergeefs een beroep op zijn hulp. Waar vind je nog zulke mensen?

Kunnen wij vanuit de hierboven geschetste omstandigheden en karaktereigenschappen de voor Nederlandse begrippen ongekende wetenschappelijke en maatschappelijke carrière van De Wied begrijpen? Hijzelf zegt daarover: 'Het is een goed voorbeeld hoe belangrijk de omstandigheden (zoals de oorlog), waarin men leeft, zijn voor de vorming van het menselijke gedrag naast zijn genetische constitutie'. Wellicht dat zijn vermogen ingewikkelde problemen op te lossen en controverses te vermijden hiermee te verklaren zijn. Bezien we zijn wetenschappelijke successen en erkenningen dan is het toch vooral zijn intellect, zijn originaliteit en zijn onbevangen speelse geest geweest die hem in het centrum van de ontwikkeling van de psychofarmacologie en neurobiologie hebben geplaatst. Hij was één van de eersten die onderkenden dat hypofyse hormonen met een primaire perifere endocriene opdracht tevens van invloed konden zijn op centrale cognitieve functies zoals geheugen en aandacht. Later beseftte hij dat niet het hele hormoon, zoals Vasopressine en ACTH, maar uit bepaalde aminozuren opgebouwde fragmenten, neuropeptiden genoemd, een rol bleken te kunnen spelen bij gedragsveranderingen en inprentingproblemen. Het neuropeptidenconcept (de notie dat korte eiwitfragmenten een rechtstreekse invloed kunnen uitoefenen op hersenfuncties) was zijn belangrijkste bijdrage aan de wetenschap en bracht hem wereldwijde erkenning. Van neuropeptiden enzymatisch afgeleide stoffen, de zogenaamde endorfinen, werd verwacht dat die een therapeutisch effect zouden kunnen

hebben bij schizofrenie en andere psychopathologische aandoeningen. David de Wied voorzag een klinische rol voor deze stoffen, maar hij kreeg onvoldoende steun van de farmaceutische industrie bij de ontwikkeling ervan. Het onderzoek hiernaar werd tot zijn spijt voortijdig gestaakt. Nu wordt er toch weer in deze richting gewerkt mede als gevolg van veelbelovende bevindingen met onder meer CRH (*corticotropin releasing hormone*) antagonisten. De tijd zal het leren. Voor geïnteresseerden verschaf ik in een voetnoot een vijftal van zijn belangrijkste publicaties. Het idee en later het bewezen feit dat mentale processen zoals gedrag en geheugen op een moleculair substraat berusten, althans chemisch beïnvloedbaar en dus niet het gevolg van milieu en/of cultuurverschijnselen waren, stuitte op grote (politieke) weerstand en onderzoek er naar werd vergeleken met Nazi-experimenten. De opkomende biologische psychiatrie werd niet aanvaard als een veelbelovende klinische ontwikkeling, maar veroordeeld te behoren tot het rechtse gedachtegoed. Desondanks bleek ook deze werkelijkheid onontkoombaar en konden talrijke patiënten met psychiatrische ziekten behandeld worden en tot een normaal maatschappelijk leven terugkeren. Volgens L.H. van der Tweel kun je vooruitgang niet tegenhouden en kregen De Wied en de psychiater H.M. van Praag de maatschappelijke erkenning die zij verdienden.

Hij bekleedde zoals reeds gememoreerd, belangrijke functies binnen de KNAW. In die hoedanigheid heeft hij nauwe banden met buitenlandse zusteracademies aangeknoopt en initieerde hij het succesrijke programma van 'Akademieonderzoekers'. Eveneens binnen de KNAW voerde hij noodzakelijke organisatorische veranderingen door en breidde hij het aantal Akademie instituten uit. Maar ook buiten de KNAW was hij zeer actief. Zo was hij de initiatiefnemer tot de zeer succesvol geworden *European Journal of Pharmacology*. Hij was de eerste hoofdredacteur en werd later *honorary editor* van dit belangrijke tijdschrift. Hij bekleedde tevens vele buitenlandse wetenschappelijke functies, alle gericht op internationale samenwerking en uitwisseling van ervaringen en kennis. Ondertussen was hij promotor en begeleider van tientallen Nederlandse promovendi en van buitenlandse *fellows*, die voor een aantal jaren bij hem kwamen werken. Op bijna alle leerstoelen in de farmacologie in Nederland, maar ook als directeuren van vele buitenlandse farmacologische of neurobiologische instituten, kan men één van zijn leerlingen aantreffen. Hij werd door allen op handen gedragen en bleef tot zijn dood hun vriend en raadsman. David de Wied heeft zo'n vijfhonderd publicaties op zijn naam staan. Hij was de meest geciteerde auteur in Nederland en ook internationaal scoorde hij hoog. Naast deze ongelofelijke wetenschappelijke verdiensten bekleedde David de Wied talrijke maatschappelijke po-

sities. Ik beperk mij tot de vermelding van zijn lidmaatschap van de Raden van Toezicht van het Universitair Medisch Centrum Utrecht en van het Sinai Centrum te Amersfoort. De Crediet en Effecten Bank te Utrecht verbond zijn naam aan een jaarlijkse Publiekslezing over een medisch-biologisch onderwerp. Tenslotte noem ik zijn lidmaatschap van het bestuur van de Stichting Bio-Wetenschappen en Maatschappij. De Wied kon moeilijk 'nee' zeggen als een beroep op zijn talenten werd gedaan. De taken die hij op zich nam bracht hij altijd tot een goed einde of was hij bereid te continueren omdat men hem node liet gaan.

De opsomming van alle prijzen, eredoctoraten en onderscheidingen, die hij in zijn leven heeft ontvangen zou te ver voeren. Voor hem was de belangrijkste de Heinekenprijs hem in 1996 uitgereikt door ZKH Prins Claus. Hiermee samenhangend was hij het meest verguld met de Eremedaille voor Kunst en Wetenschap in de Huisorde van Oranje, die hij uit handen van HM Koningin Beatrix mocht ontvangen. Daarnaast was hij tevens Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau, Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en in het bezit van een hoge Duitse onderscheiding.

We kunnen dit levensbericht niet beëindigen zonder melding te maken van zijn niet aflatende strijd voor vrije, grensoverschrijdende ongeconditioneerde wetenschapsbeoefening. Voortdurend stimuleerde hij jonge, getalenteerde onderzoekers, want wetenschap is de basis van alle onderwijs en onderwijs is de moeder van onze beschaving, welvaart en welzijn. Dit wordt ook duidelijk in zijn helaas onvoltooide pennenvrucht: *Van Toeschouwer Tot Scheidsrechter*. Het bevat herinneringen aan zijn presidentschap van de KNAW van 1984-1990 en bespreekt een aantal daarmee samenhangende kwesties. De vraag is of hij het in deze vorm gepubliceerd zou willen zien. Zijn kinderen moeten dat beslissen. De laatste, voor hem zo typerende, zin in dit verhaal verdient in dit KNAW levensbericht over David de Wied stellig te worden geciteerd. 'Nog geen 200 jaar geleden* werd tijdens de Franse Revolutie het doodvonnis van de beroemde chemicus Antoine Lavoisier getekend met de opmerking: "*La République n'a pas besoin de savants*". Die tijd is gelukkig voorbij.'

Velen zullen dankbaar zijn dat David de Wied hun vriend heeft willen zijn. Allen die hem hebben gekend zullen hem missen, maar hoezeer zal hij worden gemist door zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen waarvoor zijn liefde onuitsprekelijk groot was. Hij wilde nog niet sterven en niet zo zeer om zichzelf, maar om het verdriet dat zijn dood hen, die hij zozeer lief had, zou berokkenen.

* Kennelijk geschreven voor 1994, want in 1794 stierf Lavoisier onder de guillotine.

Met dank aan professor H.M. van Praag, professor W.H. Gispen en David Jan de Wied voor het verschaffen van onmisbare gegevens en professor P.C. van der Vliet voor zijn kritische opmerkingen.

Bibliografie:

- D. de Wied and B. Bohus (1966). Long term and short term effects on retention of a conditioned avoidance response in rats bij treatment with long acting pitressin and α -MSH. *Nature* 212, 1484-1486.
- D. de Wied (1969). Effects of peptide hormones on behaviour. In: *Frontiers in Neuroendocrinology* (Eds. W.F. Ganong and L. Martini). Oxford University Press, New York, pp. 97-140.
- J.P.H. Burbach, J.G. Loeber, J. Verhoef, V.M. Wiegant, E.R. de Kloet and D. de Wied (1980). Selective conversion of β -endorphin into peptides related to γ - and α -endorphin. *Nature* 283, 96-97.
- D. de Wied, O. Gaffori, J.M. van Ree and W. de Jong (1984). Central target for the behavioural effects of vasopressin neuropeptides. *Nature* 308, 276-278.
- D. de Wied (1987). The neuropeptide concept. *Progr. Brain Res.* 72, 93-108.